

ДО 50-РІЧЧЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ АН УРСР В ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОДИНАМІКИ АН УРСР

Інститут електродинаміки НАН України добре відомий науковій спільноті в державі та за її межами як авторитетна академічна установа, а, останнім часом, і як східно-європейський регіональний центр у важливій галузі науки і техніки. За 66 років діяльності в інституті відбувалися притаманні науковим інституціям зміни: зростали наукові кадри; коригувалися наукові напрямки; поглиблювалися та розширювалися дослідження; формувалися нові наукові школи, які згодом виокремлювалися у самостійні заклади; надавався на певний час "прихисток" деяким стороннім науковим колективам для зміцнення та самовизначення. Перші 16 років (по аналогії з людським життям – у пору юності) він носив назву "Інститут електротехніки АН УРСР" і базувався у старовинному будинку по вул. Чкалова, 55,б.

На початку шістдесятих років минулого століття вище керівництво зобов'язало академічні інститути провести ґрунтовну оцінку рівня фундаментальності їхніх досліджень, яка могла супроводжуватися відповідними організаційними заходами. Хоча й до цього в Інституті велика увага приділялася теоретичним основам та засадам електротехніки та електроенергетики, логічно було згідно з висунутими рекомендаціями озирнутися, проаналізувати здобутки і можливі резерви розвитку.

Внаслідок зазначених обставин, що мали як об'єктивний, так і суб'єктивний характер, у 1963 році виникли ситуативні передумови для усвідомлення необхідності точного визначення наукових задач та перспектив нашої наукової установи. Це обумовило, певним чином, і зміну його назви – на наступні п'ятдесят років він став Інститутом електродинаміки (спочатку Академії наук УРСР, а згодом – Національної академії наук України).

При коригуванні назви розглядалися різні варіанти. Наприклад, Інститут проблем електроенергетики (щоправда, з відділом електродинаміки, завідувачем якого планувався – вже була домовленість і згода – відомий професор А.В. Нетушил. Крім нього йшли перемови ще з деякими іншими вченими, наприклад, Г.Г. Щастливий, якого директор О.М. Мілях долучив до розв'язання кадрових питань, зустрічався з цією метою у Ленінграді з професором А.І. Вольдеком та канд.техн.наук К.І. Кімом, консультувався з академіком М.П. Костенко. Але тоді поповнення нашого колективу відбулося лише за рахунок К.І. Кіма та Е.П. Страшиніна, які згодом очолили дослідження в новій для нас галузі – МГД генерування енергії). Проте, запропонована назва не зустріла підтримки з боку керівних органів, які мабуть, не побачили в ній потрібної "фундаментальності". Зауважимо, що її "не бачили" й пізніше, навіть у 1969 році у матеріалах до доповіді, присвяченій 50-річчю Академії наук УРСР, на 25 сторінках немає жодної згадки ані про електротехніку, ані про електроенергетику.

Врешті решт зупинилися на нинішній назві, хоча у листі Б.Є.Патону від 15.06.63р. академік С.О. Лебедев – колишній директор нашого інституту – слушно зауважував: "Название – «Институт электродинамики» является целесообразным и соответствует существу перестройки Института электротехники. Если возможно, то лучше было бы сохранить прежнее название «Институт электротехники», так как Институт завоевал определенный авторитет, и его наименование широко известно и соответствует профилю работ". (Дійсно, в активі інституту були: створення під керівництвом С.А. Лебедева першої на європейському континенті малої електронної обчислювальної машини, передові позиції у низці наукових напрямків, дві Державні премії, захисти докторських дисертацій О.М. Міляхом та І.М. Сиротою, кандидатських дисертацій майбутніми академіками Г.Г. Щастливим та А.К. Шидловським тощо).

7 жовтня 1963 року на засіданні Секції фізико-технічних і математичних наук Президії АН УРСР (Відділення фізико-технічних проблем енергетики тоді ще не було не тільки у нас, а навіть у союзній Академії наук) з доповіддю "Про нову структуру і науковий профіль відділів і лабораторій Інституту електротехніки АН УРСР" виступив О.М. Мілях. 25 грудня того ж року Рада Міністрів УРСР Постановою №1408 "затвердила **проведену** Академією наук УРСР реорганізацію ряду установ та визначила основні напрямки їхньої роботи". Проте Академія дійсно реалізувала цю реорганізацію (зокрема Інституту електротехніки в Інститут електродинаміки) лише 14 січня 1964 року своєю Постановою №4, виданою "на виконання Постанови Ради Міністрів", яка, виходить, "заздалегідь" схвалила цей захід.

Таким чином, саме взимку 1963/1964 років відбулася ця неревольюційна, але певна знакова подія у житті інституту. Щодо нової його структури, то вона була відображена у штатному розкладі на 1964 рік, що зберігся в архіві директора О.М. Міляха та має багато його поміток відносно змін у

посадах окремих працівників, зроблених, мабуть, протягом того року. Згідно з цим розкладом в інституті було п'ять наукових підрозділів (послідовність збережено): 1. Відділ перетворення і стабілізації електромагнітних процесів, що налічував 38 співробітників (зав. відділом – О.М. Мілях); 2. Відділ моделювання електричних систем (42 співробітники, зав. відділом Л.В. Цукерник); 3. Лабораторія автоматизації динамічних процесів в електричних системах (13 співробітників, зав. відділом І.М. Сирота); 4. Відділ магнітної гідродинаміки і електромеханічних систем (57 співробітників, зав. відділом І.М. Постніков); 5. Відділ електричних і магнітних вимірювань (25 співробітників, зав. відділом А.Д. Нестеренко).

У порівнянні з минулою структурою старі назви зберегли другий та п'ятий відділи (хоча у першому з них в одному із запропонованих варіантів вживався – під впливом нової назви інституту – термін "електродинамічне моделювання"). У назві Лабораторії з'явилися (на деякий час) "динамічні процеси". У назві четвертого відділу зміни були логічні, вони свідчили про початок досліджень у новому науковому напрямку – МГД-генерування енергії, роботи по якому тривали наступні сімнадцять років.

Але головна зміна відбулася з відділом №1. Якщо раніше це була Лабораторія напівпровідникових і магнітних пристроїв автоматики, тобто двох конкуруючих напрямків, які визначалися конкретною елементною базою, то зараз відбулося їхнє узгодження й об'єднання у вирішенні спільної важливої задачі. В назві вперше з'явилося слово "перетворення", від якого згодом пішло все розмаїття нашої перетворювальної техніки. Хоча назва відділу №1 і не є стовідсотково коректною, але вона дозволила чітко сформулювати такий важливий науковий напрямок інституту як "Перетворення параметрів електричної енергії". О.М. Мілях не був ідеологом перетворювальної техніки – ідеологічні засади усіх її аспектів успішно розвивали науковці відділу №1, а потім і кількох відділів, що з нього виокремились. Свідченням цього є те, що більше половини його складу (20 з 38!) стали докторами та кандидатами наук. Проте Олександра Миколайовича Міляха слід вважати фундатором цього – тоді ще тільки перспективного – наукового напрямку: називаючи так свій відділ, він, хоча й радився, мабуть, з найближчими колегами, але ж брав відповідальність за його подальший розвиток тільки на себе...

Проведені керівництвом інституту на чолі з О.М. Міляхом коригування напрямків діяльності та назви дозволили інституту (всупереч певним зазіханням з боку деяких міністерств та відомств) залишитися в системі Академії наук і своїми подальшими досягненнями підтвердити фундаментальність досліджень і правомірність знаходитися на гідному місці у цій структурі впродовж наступних років.

Прискоренню зростання та подальшому розвитку нашого інституту посприяла тоді ще одна, на перший погляд і незначна, проте, як з'ясувалося згодом, вагома і важлива подія. У жовтні 1963 року колектив перебазувався у новий корпус на Брест-Литовському проспекті, 102 (зараз – проспект Перемоги, 56), у будівництві якого кілька попередніх років брали активну участь усі співробітники. Наслідком суттєвого збільшення "життєвого простору", появи численних різноманітних приміщень було, по-перше, створення сприятливих умов для плідної наукової діяльності. Досить швидко ми отримали власні (не на двох або трьох – як раніше) письмові столи, зручні робочі місця; можливість працювати – при потребі – у затишній читальній залі, користуючися багатим бібліотечним фондом; просторі холи для наукових семінарів; велику актову залу, в якій згодом почали проводити масштабні наукові конференції тощо.

Незрівнянно поліпшилися і умови для практичної дослідницької роботи працівників усіх відділів і лабораторій, особливо тих, хто займався електричними машинами. Для них у цоколі будинку було змонтовано об'ємні експериментальні стенди для дослідження фізичних процесів у потужних електричних машинах, які раніше доводилося проводити у непристосованому для цього колишньому гаражі у дворі старого нашого помешкання. Для виконання замовлень наукових відділів розгорнули роботу "електромастерские" з 23 інженерами, техніками, фізмеханіками, електромеханіками...

Таке розширення можливостей та спектру завдань стимулювало приплив нових кадрів, переважно цілеспрямованих на науковий пошук випускників технічних вузів (у першу чергу – КПІ), і як наслідок – зростання кількості аспірантів, захистів дисертацій тощо.

Таким чином, "жовтневий переїзд" був не просто зміною адреси (додамо, що восени 1963 року було відкрито станцію метро "Большевик" – начебто для зручності співробітників!), а й стимулом до певного розширення світогляду, зростання впевненості у своїх силах та можливостях.

Все це дозволяє вважати 1963 рік знаковою віхою в історії нашого інституту, етапом, який не варто забувати або недооцінювати.

Підготував К. Липківський